

BANNINGPRIJS 2014
DE ZIN VAN EUROPA

Paul Teule

Jeroen Bouterse

Luigi Corrias

Tabitha Speelman

BANNINGPRIJS 2014 DE ZIN VAN EUROPA

Paul Teule

Jeroen Bouterse

Luigi Corrias

Tabitha Speelman

COLOFON

ooooo

Banningprijs 2014
Amsterdam, mei 2014

Dit is een uitgave van:

Banning Vereniging voor levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie

Banning Vereniging
Postbus 10567
1001 EN Amsterdam

www.banningvereniging.nl
info@banningvereniging.nl

Redactie: Naomi Woltring

Vormgeving: Willem Prins (Sometijds)
Tommie Leisink

Druk: Ipskamp Drukkers

De Banningprijs is een initiatief van de Banning Vereniging in samenwerking met *S&D* (het blad van de Wiardi Beckman Stichting) en de Vereniging Woodbrookers Barchem.

LEVENSOVERTUIGING

BANNINGVERENIGING RELIGIE

SOCIAALDEMOCRATIE

INHOUDSOPGAVE

ooooo

RAPPORT VAN DE JURY

5

**HET DENKDEFICIT:
WAAROM WE ONS BELANG
IN BRUSSEL NIET ZIEN**

Paul Teule

8

**‘WAAROM EUROPA?’ HEEFT
GEEN ANTWOORD**

Jeroen Bouterse

13

RICHTING EUROPA

Luigi Corrias

18

**EEN ZINVOL EUROPA,
DICHTBIJ EN VER WEG**

Tabitha Speelman

22

**OVER
WILLEM BANNING**

27

**OVER DE
BANNING VERENIGING**

28

PAUL TEULE

JEROEN BOUTERSE

LUIGI CORRIAS

TABITHA SPEELMAN

RAPPORT VAN DE JURY

5

Wat is anno nu de zin van Europa? In de opmaat naar de Europese verkiezingen voelden dertig jonge essayschrijvers zich uitgedaagd om over deze vraag hun gedachten op papier te zetten en mee te dingen naar de Banningprijs 2014.

“Kun je jouw persoonlijke en maatschappelijke idealen verbinden met Europa? Of juist helemaal niet? Wat betekent jouw stellingname voor de Nederlandse politiek, voor de vormgeving van de EU, voor de Europese munt?”, was de uitnodiging. We vroegen de essayisten een compact en prikkelend essay te schrijven. “Werk toe naar een uitgesproken standpunt dat je onderbouwt met stevige feiten, deugdelijke argumenten en levendige voorbeelden. Stijl, originaliteit en kwaliteit van de argumentatie wegen mee in de beoordeling van de inzendingen.” Dat waren dan ook belangrijke criteria bij de beoordeling van de (geanonimiseerde) essays door de jury.

De jury nomineert vier essayisten voor de Banningprijs 2014, in alfabetische volgorde:

- Jeroen Bouterse met *‘Waarom Europa?’ heeft geen antwoord*
- Luigi Corrias met *Richting Europa*
- Tabitha Speelman met *Een zinvol Europa, dichtbij en ver weg*
- Paul Teule met *Het denkdeficit: waarom we ons belang in Brussel niet zien*

Jeroen Bouterse stelt in zijn helder geschreven essay dat Europa contingent is, net als de natie staat, en dat de waarom-vraag daarom niet zinvol is, of in ieder geval niet zinvoller dan “Waarom Nederland?”. Hij maakt een filosofisch interessante en goed uitgewerkte koppeling van de argumenten van Benedict Anderson (de natie als verbeelde gemeenschap) en Richard Rorty (solidariteit en verbondenheid als doel op zich) om te pleiten voor Europese solidariteit, een Europees “wij”, ook al is er “überhaupt geen steekhoudende theoretische onderbouwing [...] voor de onvermijdelijkheid van Europa”.

In zijn pro-Europeanisme is Bouterse af en toe wat schoolmeesterachtig en tegelijk loopt zijn essay het risico van triviale omdat hij bijna alles ter discussie stelt. Toch is het een mooi essay met een ronde argumentatie, dat een nieuwe blik op bestaande concepten werpt en dat de persoonlijke politieke dilemma’s van een Europeaan laat zien. De jury is benieuwd hoe de schrijver tegenover de democratische legitimering van het door hem bepleite Europese “wij” staat.

Luigi Corrias schreef een mooi essay met een eenduidig pleidooi voor Europa. Voor echt pro-Europees enthousiasme moet je buiten de EU zijn, bijvoorbeeld in Oekraïne waar op het moment van schrijven heftig gedemonstreerd werd, aldus Corrias. De zin van Europa zit in de dubbele betekenis

van de Frans vertaling van zin, “sens”, dat ook “richting” betekent. Degenen die richting Europa willen, zoals de demonstranten in Oekraïne, die zien de zin van Europa pas. Om ook de eigen burgers de zin van Europa te laten zien, moet de EU veranderen. Er is een fundamentele herbezinning op de markt nodig, de burger en diens bestaanszekerheid moet serieus genomen worden (inclusie) en de Europese Unie moet haar buitenlands beleid rechtvaardiger maken.

Corrias is niet ambigu in zijn omhelzing van het Europese ideaal, eerder licht sentimenteel. Hij gaat goed in op de vraag uit de opdracht. De jury is niet onverdeeld enthousiast over zijn ombuiging van zin naar “sens” – dat voegt ons inziens niet veel toe. Een vernieuwend concept dat je aan het denken zit heeft dit essay daarmee niet echt. Maar Corrias’ essay is duidelijk, schetst een richting en is mooi geschreven.

Tabitha Speelman schreef een prettig leesbaar en persoonlijk ingestoken essay over de verschillende manieren waarop de zin van Europa ervaren wordt – vanuit China en vanuit Europa. Vanuit China wil men liever meer dan minder Europa omdat het duidelijkheid schept en investeringen vergemakkelijkt. In Nederland voelt het democratisch tekort echter “ontzettend echt”. Er is te weinig communicatie tussen de verschillende niveaus binnen Europa, er worden niet genoeg bruggen bijgebouwd. Er is niet één zin van Europa. “Als er zoiets bestaat als Europese waarden zijn die het resultaat van hard samenwerken.” Er is “meer verkeer op de brug”, meer communicatie nodig.

Speelman verbindt de verschillende perspectieven op de zin van Europa mooi aan haar eigen ervaringen als stagiaire bij

de Delegatie van de Europese Unie in Peking. Ze beschrijft op beeldende wijze haar ontdekkingsstocht naar de zin van en perspectieven op Europa. Ze geeft geen uitsluitsel over de betekenis van die perspectieven. Conceptueel spreekt het essay wat minder tot de verbeelding, maar het is boeiend en gunt de lezer een kijkje in de voor velen onbekende wereld van de Europese buitenlandse diplomatie.

Paul Teule schreef een helder en goed beargumenteerd essay waarin hij de Isaiah Berlins begrippen positieve en negatieve vrijheid koppelt aan soevereiniteit. Negatieve soevereiniteit is dan vrijheid van buitenlandse inmenging, positieve soevereiniteit “het vermogen om daadwerkelijk op ons grondgebied te kunnen doen wat we willen”. Door Europese samenwerking vergroten we onze zeggenschap over “Europa”, onze positieve soevereiniteit om iets van Nederland en Europa te maken. Dat niet zien, is een “denkdeficit”.

Waarschijnlijk zou Berlin zich in zijn graf omdraaien om Teules interpretatie van zijn vrijheidsconcept, maar doet niets af aan het originele gebruik van de concepten (en er zijn genoeg andere politiek filosofen die zich verheugd in de handen zouden wrijven). Teules concepten kunnen de discussie over Europa bevrijden uit de patstelling tussen soevereiniteit overdragen en terughalen. Teule beheerst zijn materie en gebruikt originele voorbeelden om zijn punt te onderstrepen. De jury vraagt zich wel af of hij niet iets te kort door de bocht is met betrekking tot het democratisch tekort en is benieuwd naar zijn beleidsaanbevelingen.

De winnaar

De Banningprijs 2014 gaat naar het essay dat de discussie over Europa echt een stap verder brengt, dat ons grip laat krijgen op onze belangen, het essay waarvan de auteur de materie het best beheerst en dat zowel originele concepten en voorbeelden brengt. Een essay waarvan sociaaldemocraten de boodschap ter harte moeten nemen: Europa voor grip op het grootkapitaal! Ook daarom onderschrijft de jury de stemoproep van de auteur voor de verkiezingen van 22 mei.

De Banningprijs 2014 is voor **Paul Teule** met het essay *Het denkdeficit: waarom we ons belang in Brussel niet zien*.

Van harte gefeliciteerd!

Op 18 mei 2014 heeft Paul Teule in de Rode Hoed in Amsterdam de Banningprijs van € 1.000,- ontvangen. De andere genomineerden – Jeroen Bouterse, Luigi Corrias en Tabitha Speelman – ontvingen de nominatieprijs van € 250,-.

De jury

De jury van de Banningprijs 2014 bestond uit:

Wimar Bolhuis (winnaar Banningprijs 2012)
Ko Colijn (directeur Clingendael), juryvoorzitter
Menno Hurenkamp (Wiardi Beckman Stichting)
Kirsten Meijer (internationaal secretaris PvdA)
Matthijs Nijboer (Woodbrookers Barchem)
Kees Waagmeester (Banning Vereniging)
Naomi Woltring (uitvoerend secretaris Banning Vereniging)

Winnaar

HET DENKDEFICIT: WAAROM WE ONS BELANG IN BRUSSEL NIET ZIEN

PAUL TEULE

Paul Teule (1981) studeerde economie en wijsbegeerte aan de Universiteit van Amsterdam. Na een aantal jaren gewerkt te hebben als researtrcher in Brussel, onder andere voor het VPRO-programma 'De Slag om Brussel', is hij nu verbonden aan de UvA als docent politieke economie bij de opleiding Europese Studies. Hij werkt momenteel aan een boek over 'positieve' en 'negatieve' vrijheid, waarbij ook hieraan verwante onderwerpen als soevereiniteit en beleidsvrijheid een nieuwe, sociaal-liberale invulling krijgen.

Bijna alle deelnemers aan het Europeadebat stellen dezelfde diagnose: de Europese 'body politic' wordt geteisterd door een ernstig democratisch tekort. Men verschilt weliswaar van mening over het medicijn: de eurofiel wil de EU-instellingen uitbouwen tot een echte, gekozen Europese Regering, gecontroleerd door een volwaardig Europees Parlement, terwijl de eurocriticus de macht van de Europese Unie juist wil afbouwen en de besluitvorming weer bij de burger thuis wil onderbrengen. Maar dat de afstand te groot is en dat hier een institutionele oplossing voor moet worden verzonnen, lijkt buiten kijf te staan.

Ik wil hier betogen dat het democratisch tekort niet bestaat, of beter: dat we het aan ons denken te danken hebben. De Europese democratie vraagt niet om een institutionele, maar om een conceptuele herschikking. De belangrijkste weeffouten zitten tussen onze oren: ten eerste definiëren we het begrip soevereiniteit te 'negatief' en te 'territoriaal' en ten tweede zijn we 'de EU' en 'Brussel' gaan beschouwen als van ons losstaande entiteiten. Hoe beter we deze weeffouten herstellen, hoe

meer we ons eigen belang en ons eigen aandeel in de Europese besluitvorming zullen herkennen. Of we hier vervolgens wat mee gaan doen, is geheel aan onszelf.

Twee soorten soevereiniteit

De huis-tuin-en-keukendefinitie van soevereiniteit is: de baas zijn over het eigen grondgebied. Wat we daarvoor nodig hebben is de afwezigheid van het buitenland, en daarmee wordt soevereiniteit negatief geïnterpreteerd (negatief zoals bij een dopingtest). Maar soevereiniteit heeft ook een positieve dimensie, omdat het ook de aanwezigheid vergt van het vermogen om daadwerkelijk op ons grondgebied te kunnen doen wat we willen. Niet alleen hebben we andere landen, internationale afspraken en instanties nodig om onze grenzen en belangen te garanderen, we moeten ook zelf de capaciteit hebben om ons eigen land te besturen en om dat wat we als Nederland willen te kunnen realiseren. Dit onderscheid tussen negatieve en positieve soevereiniteit past bijna naadloos op het door de filosoof Isaiah Berlin (1909-1997) beroemd gemaakte onderscheid tussen negatieve en positieve *vrijheid*. Berlin definieert in *Two concepts of liberty* (1958) negatieve vrijheid immers als het 'gebied' waar je ongehinderd je gang kunt gaan – de termen 'domein' en 'terrein' gebruikt hij ook. Negatieve vrijheid is dus een ruimtelijk, territoriaal begrip waarbij anderen vooral afwezig moeten zijn. Positieve vrijheid formuleert Berlin als het kunnen 'formuleren en realiseren van je eigen doeleinden'. Het voegt een dimensie toe aan het territoriale vrijheidsbegrip, omdat het de aandacht richt op de vraag of je eigenlijk wel in staat bent om in je eigen domein vorm te geven aan je leven. Het is een functionele vorm van vrijheid, het is

de vrijheid die niet over begrenzing gaat, maar over doelen, waarden en belangen. Het maakt dat vrijheid niet alleen een schaars goed is, iets is wat je op elkaar verover, maar ook een sociaal goed dat je met elkaar verover. Vormgeven aan je leven kan ook eigenlijk alleen met anderen. Voor soevereiniteit, zeg maar de vrijheid op landsniveau, geldt exact hetzelfde.

In ons Europeadebat domineert vooralsnog de negatieve, territoriale definitie van soevereiniteit, mede door toedoen van de Partij voor de Vrijheid. 'De baas zijn over ons eigen grondgebied', dus uittreden uit de EU. Voor de PVV gaat alle macht die buiten de Nederlandse landsgrenzen wordt georganiseerd ten koste van de Nederlandse soevereiniteit. Soevereiniteit is iets schaars, een zero-sum game. 'Jullie einde is ons begin. (...) Jullie verlies is onze winst,' bijt de PVV de eurocraten toe in het verkiezingsprogramma van 2012.

Een groot deel van de Nederlandse politici deelt in wezen deze visie. Soevereiniteit is iets wat wordt 'overgedragen' aan de EU. Premier Rutte zei tijdens een Kamerdebat in 2011 dat hij bereid was 'wagonladingen soevereiniteit' over te dragen als daarmee de eurozone overeind gehouden zou kunnen worden. Het werd ook duidelijk in de discussie over de bevoegdheden – kleine brokjes soevereiniteit, zeg maar – die al dan niet zouden moeten worden 'teruggehaald'. CDA-leider Van Haersma Buma kwam begin 2013 met een lijst met bevoegdheden die hij wilde repatriëren. De regering volgde die zomer ook met een lijst, vergezeld van het motto 'Europees wat moet, nationaal wat kan'. Hoe meer Brussel doet, hoe minder Den Haag kan, is dus de veronderstelling.

Maar vanuit de positieve soevereiniteit bekeken is de Europese samenwerking

juist een middel om meer soevereiniteit te verwerven. Mensen, goederen, grondstoffen, geld en data bewegen zich steeds makkelijker over de wereld. Multinationals, criminelen en het klimaat storen zich niet aan nationale grenzen. Hoe soeverein zijn we als we hier geen grip op weten te krijgen? Hoe soeverein waren nationale overheden, bijvoorbeeld, toen ze de afgelopen jaren noodgedwongen met ruim € 5000 mrd – grofweg 40% van het totale Europese inkomen – hun grensoverschrijdend opererende banken moesten redden? Hoe soeverein waren EU-lidstaten überhaupt in de financiële crisis? De bankenunie die nu wordt opgetuigd, levert Nederland soevereiniteit op, ondanks dat er zich feitelijk minder bevoegdheden binnen onze landsgrenzen zullen bevinden. We geven een beleidsterrein op, maar vergroten onze invloedssfeer.

Voor Nederland geldt als tweede exporteur van Europa natuurlijk dat we bijzonder veel belang hebben bij een stabiele eurozone. Nederland voert nu per jaar voor meer dan € 300 mrd uit naar de EU-landen, waarvan € 100 mrd toegevoegde waarde is. Als we als Nederland via het instellen van een machtige begrotingscommissaris of door het coördineren van economisch beleid in het 'Europees Semester' meer grip krijgen op onze zuiderburen, dragen we inderdaad (wagonladingen) soevereiniteit over, maar we versterken onze soevereiniteit ook. We mogen minder, maar daarvoor krijgen we het vermogen terug om onze met Europa verweven economie te besturen.

Volgens de PVV heeft Nederland de EU niet nodig om handel te drijven. Nederland kan toch gewoon uit de EU stappen en net als Noorwegen en Zwitserland via bilaterale afspraken toegang krijgen tot de Europese interne markt? Maar zo simpel werkt het niet. Een markt moet worden

'gemaakt' met infrastructuur, regels, toezicht en technische standaarden en dat kost middelen en mankracht. De vrije markt is niet vrijblijvend. Dat geldt voor de Albert Cuyp, maar ook voor de Europese interne markt die we de afgelopen decennia hebben opgebouwd. Noorwegen en Zwitserland betalen elk jaar een paar honderd miljoen euro om de interne markt überhaupt op te mogen – minder dan wat het EU-lidmaatschap gekost zou hebben, maar toch. En daarnaast moeten ze aan de meeste Europese regels voldoen. Noorwegen heeft driekwart van alle EU-wetgeving overgenomen en Zwitserland heeft in ieder geval 80% van al haar economische wetgeving aangepast aan de EU. Het zijn eigenlijk quasi-EU-leden, maar dan zonder de inspraak die volwaardige leden hebben. De Noren noemen het 'fax-democratie': de EU besluit en laat hen per fax weten wat het geworden is. De Zwitsers noemen het 'autonomer Nachvollzug': ze zijn op papier autonoom, maar passen zich in de praktijk gewoon aan.

De gulden herinvoeren zou ook niet betekenen dat we onze monetaire soevereiniteit terugkrijgen, want die hebben we eigenlijk nooit gehad. Niet alleen koppelden we voor de euro onze gulden aan de Duitse mark, ook het rentebeleid stemde we op Duitsland af. Dit leverde Wim Duisenberg destijds de bijnaam 'monsieur cinq minutes' op – als de Duitse Centrale Bank iets met de rente deed, deed Duisenberg kort daarop hetzelfde. Als we uit de euro zouden stappen, zouden we het ECB-beleid blijven volgen, maar zonder noemenswaardige inspraak. Zijn we dan soevereiner?

De keuze voor meer of minder Europese samenwerking is dus geen keuze tussen meer of minder soevereiniteit, maar een afweging tussen verschillende vormen van

soevereiniteit. Voor mij weegt de positieve vorm zwaar, maar ik kan me best voorstellen dat iemand de negatieve, territoriale vorm van soevereiniteit belangrijker vindt en alsnog van de euro of de EU af wil. Maar hoe beter we het idee van positieve soevereiniteit in ieder geval leren kennen, hoe beter we de mogelijkheden zien die 'Brussel' ons biedt.

Wij zijn 'Brussel'

Als mensen al doorhebben dat ze via Brussel grip kunnen krijgen op hun belangen, dan nog hebben ze het idee dat ze op Brussel zelf geen grip kunnen krijgen. Twee derde van de Nederlanders vindt dat de EU niet democratisch is, bleek uit een recente peiling van Maurice de Hond. We worden geregeerd door de Brusselse elite, door een kaste van ongekozenen die geen boodschap aan ons heeft, is het idee.

Dit idee is misschien niet geheel onwaar, maar het wordt ook gecreëerd door de manier waarop er over Brussel en over Europees beleid bericht en gesproken wordt door journalisten en politici. Nieuws over Europees beleid bereikt ons meestal in deze vorm: 'EU wil chocoladesigaretten verbieden' of 'Brussel: meer samenwerking op defensie'. Het is een stijlfiguur die metonymie of metonymia heet: je gebruikt een woord dat een aan het woord gerelateerde lading bij de lezer moet oproepen. 'Epke Zonderland wint goud', is ook een voorbeeld. Maar hoewel iedereen natuurlijk weet dat Epke een gouden *medaille* heeft gewonnen, is het maar de vraag of 'Brussel' het juiste, onderliggende begrip oproept bij de lezer. De indruk wordt al snel gewekt dat 'Brussel' een vreemde mogendheid is die iets van hem wil, in plaats van een democratisch proces waar

hij zelf ook deel aan neemt.

Deze conceptuele scheiding tussen 'Brussel' en burger wordt niet alleen door journalisten aangebracht. We doen er allemaal aan mee – ook ik. Meestal doen we het uit relatief onschuldige overwegingen, omdat het lekker leest of omdat het ruimte scheelt in een krantenkop. Maar veel politici brengen de scheiding moedwillig aan. De PVV gaat daarin wederom het verst: 'Hún Brussel, óns Nederland', was de titel van het eerder aangehaalde verkiezingsprogramma uit 2012. Andere politici gebruiken de scheiding om zich achter te verschuilen: 'het moet van Brussel'.

Het eerlijke verhaal is natuurlijk dat Brussels beleid wordt gemaakt door onszelf of in ieder geval door talloze partijen die namens ons aan de Brusselse vergadertafel aanschuiven. Europese regels komen tot stand in overleg tussen de Raad van Ministers en het Europees Parlement, nadat de Europese Commissie een voorstel heeft gedaan. Bij de Raad schuiven onze ministers aan die voor en na elke vergadering verantwoording afleggen in onze Tweede Kamer met door ons gekozen volksvertegenwoordigers. En het Europees Parlement, met daarin 26 Nederlandse Europarlementariërs, wordt direct door het Europese volk gekozen. Alles wat uit 'Brussel' komt is in die zin dus wel degelijk democratisch gecontroleerd.

Maar er is meer. 'Brussel' wordt bevolkt door talloze partijen die onze deelbelangen vertegenwoordigen: bedrijven, gemeentes, provincies, maar ook vakbonden, consumentenorganisaties, levensbeschouwelijke instellingen en andere NGO's. Je kunt het zo gek niet bedenken of het zit in Brussel: makers van margarine, zorgverzekeraars, de Europese vrouwenlobby, boseigenaren, componisten en windmolenbouwers.

Ik zit dus niet alleen als Nederlandse kiezer aan tafel, maar ook een beetje als Amsterdammer, Noord-Hollander, werknemer, consument (niet van margarine) en als donateur. Mijn belangen en idealen worden in Brussel dus wel degelijk behartigd.

Het is aan ons

Mijn punt is dus dat er soevereiniteit te winnen valt met de EU en dat we op zoveel meer manieren met 'Brussel' verbonden zijn dan we denken. Laten we ons hier eerst eens bewust van worden, voordat we de instituties weer omgooien. Er valt qua bewustzijn nog een wereld te winnen. 70% van de Europeanen geeft aan te weinig over Europees beleid te weten, meer dan de helft van de Nederlanders weet bijvoorbeeld niet eens dat ze zelf direct hun Europarlementariërs kunnen kiezen. Geen wonder dat de opkomst voor

de Europese verkiezingen in 2009 slechts 43% was.

De filosoof Jürgen Habermas – die ook de EU opnieuw wil herindelen – zei laatst in een lezing dat het Europees Parlement de brug zou moeten vormen tussen de burger en het Europese beleid, maar dat er nauwelijks verkeer over de brug gaat. Ik denk dat het drukker is op de brug dan hij denkt, maar dat het sowieso aan de burger zelf is om de brug over te gaan en niet aan Brussel om er een brug bij te bouwen. Als we als Europeanen echt op zoek zijn 'naar manieren om ons te doen gelden als actief publiek', zoals historicus Luuk van Middelaar beweert, dan moeten we dat bij deze Europese verkiezingen ook echt laten zien. Het democratisch tekort is een kwestie van denken, maar vervolgens ook van doen.

'WAAROM EUROPA?' HEEFT GEEN ANTWOORD

JEROEN BOUTERSE

Jeroen Bouterse (1988) studeerde oude geschiedenis aan de Universiteit Leiden en vergelijkende wetenschapsgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Hij werkt in deeltijd als promovendus bij het instituut voor wijsbegeerte van de Universiteit Leiden, in een NWO-project over de filosofische grondslagen van de wetenschapsgeschiedenis. Daarnaast volgt hij een lerarenopleiding geschiedenis.

Op 1 juni 2005 realiseerde ik me met schaamte dat ik net ietsje meer pro-Europa dan pro-democratie was. Nederland stemde toen met overtuiging tégen meer Europa; officieel ging de stemming over een specifieke invulling van een Europese Grondwet, maar het donderde natuurlijk niemand wat er precies in dat voorstel stond. Mij ook niet. Ik was te jong om te stemmen en had geen letter in het document gelezen, maar ik was ervóór.

Zozeer ervoor zelfs dat ik stiekem opgelucht was toen men later klaagde dat de Grondwet er onder de dekmantel van het 'Verdrag van Lissabon' stiekem tóch nog doorheen was gedrukt, en de politiek het referendum (en dus het volk!) links had laten liggen. *Gelukkig maar*, dacht ik, dat de krachten achter samenwerking en integratie zo sterk waren dat ze niet door een toevallig ontevreden groep kiezers ten halve gekeerd konden worden.

Best een vreemde gewaarwording. Het is immers makkelijk om op principiële

gronden te verdedigen dat democratie een goed idee is; het is minder makkelijk om op net zo principiële gronden te verdedigen dat meer Europa een goed idee is. Ik wil juist graag goede redenen hebben om te geloven wat ik geloof, en ook het idee dat ik die er niet kunstmatig *bij* gezocht heb.

Dit lijkt voor veel mede-eurofielen te gelden. We willen meer samenwerking, maar het draagvlak daarvoor lijkt zwak, en de druk voor verantwoording is dus groot. We willen graag kunnen *uitleggen* dat Europa een goed idee is.

Een eerste categorie argumenten richt zich daarbij op de instrumentele waarde van de Unie: er is vrede in Europa; we hebben zoveel procent van ons BBP te danken aan dit en dat verdrag; het bestaan van een geglobaliseerde markteconomie betekent dat de democratische controle op die markt ook op een supranationaal niveau georganiseerd moet worden; *et cetera*.

Idealistischer geesten kunnen het ook gooien op een tweede categorie argumenten, en wijzen op gedeelde Europese waarden: menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid – om maar een paar termen uit dat verdrag van Lissabon te noemen – verbinden Europa op een manier die dieper gaat dan welbegrepen eigenbelang.

Met beide soorten argumenten is echter iets fundamenteel mis, dat direct samenhangt met het gebrek aan democratisch draagvlak voor Europese integratie.

Het niet-begrepen eigenbelang

De instrumentele argumenten zijn in wezen technocratisch: Europa doet,

welbeschouwd, allemaal dingen goed voor heel veel mensen, zo stellen deze argumenten. Een gebrek aan democratische legitimiteit kan in dat verband alleen worden verklaard door een contrast tussen een minderheid die de heilzame werking van Europa begrijpt, en een meerderheid die een verkeerd idee heeft van wat goed voor haar is.

Het elitarisme van dat contrast wordt alleen maar bevestigd wanneer goedbedoelende politici in een soort populistische reflex het idee in hun hoofd krijgen dat ze het belang van Europa aan het volk duidelijk moeten maken; dat ze hun boodschap ‘beter aan de burger gaan uitleggen’, daarbij natuurlijk wel altijd ridderlijk ‘de zorgen van de mensen’ serieus nemend. De vaderlijke boodschap daarbij blijft: als je *zou* snappen hoe goed Europa voor je was, zou je ervoor zijn.

Uitleggen waarom je ergens van overtuigd bent, is altijd een goed idee, en het kan best zo zijn dat veel burgers onderschatten hoe belangrijk Europa voor hen is. Maar de tegentelling tussen een Europa-georiënteerde elite die het allemaal wel weet en een irrationele, bange en bezorgde nationale achterban die het allemaal nog even overzichtelijk uitgelegd moet krijgen, is een verzinsel, dat bovendien schadelijk kan zijn voor de democratische gezindheid van de eurofielen. Die kunnen al snel denken: als het volk niet meewerkt aan dit Europese verdrag, kan het dan misschien niet buiten het volk om?

Het is toch immers zo goed voor iedereen?

Welke waarden?

Of Europa een waardengemeenschap is, is maar zeer de vraag; en wat dat zou

betekenen eveneens. Verbindt de EU landen met dicht bij elkaar liggende waarden en idealen? Overzichtelijke grafiekjes van de *World Value Surveys*,¹¹ waarin de culturele waarden van landen zijn gerangschikt naar meer of minder seculier en meer gericht op overleving of op ‘zelfexpressie’, laten de grote verschillen zien tussen verschillende delen van de EU. Duitsland heeft volgens de WVS veel meer culturele waarden gemeen met Japan dan met Spanje, Ierland staat veel dichterbij Brazilië dan bij Frankrijk, en het verschil tussen Roemenië en Zweden is immens – groter dan dat tussen Nederland en Irak.

Ook zonder statistisch onderzoek hadden we dat inzicht uit de krant kunnen halen. Dit jaar heeft Frankrijk het homohuwelijk ingevoerd en Kroatië invoering ervan grondwettelijk verboden, Denemarken en Malta zijn het op zijn zachtst gezegd nog niet eens over abortus, en binnen de EU staan alleen de Beneluxlanden euthanasie toe. Over ethische vraagstukken is Europa tot op het bot verdeeld.

Het is trouwens sowieso niet duidelijk of het theoretisch gezien ergens op slaat om van ‘typisch Europese’ waarden te spreken. Je kunt menen dat idealen als mensenrechten of vrijheid eigenlijk een universele geldigheid hebben; je kunt ook zeggen dat dergelijke waarden cultuurgebonden zijn en slechts een lokaal bereik hebben; maar het klinkt niet erg plausibel om te zeggen dat die waarden een geografische grens hebben die samenvalt met de EU-grenzen.

Die grenzen zijn bovendien veranderlijk. De EU houdt daarbij rekening met de toestand van de mensenrechten in

1 Zie <http://www.worldvaluessurvey.org/> (geraadpleegd 22-12-2013).

potentiële lidstaten, en dat is nog het beste argument om te zeggen dat de Unie een althans deels op waarden gestoelde gemeenschap is; maar juist de voorwaardelijkheid van die uitbreiding laat zien dat Europa niet een vanzelfsprekende en natuurlijke gemeenschap is van naties die bepaalde eigenschappen *al hebben*. Veeleer is het een project dat die eigenschappen mede *vormt*: Europa oefent druk uit op kandidaat-lidstaten om bepaalde waarden en normen te omarmen in een mate waarin zij dat eerder niet deden. Het verklaren of legitimeren van Europese integratie vanuit het idee van een voorafgaande, intrinsieke culturele gelijkenis is dus een cirkelredenering.

De contingentie van de Unie

Een puur theoretische onderbouwing van het Europese project moet dan ook falen. En inderdaad: de Europese Unie is een product van de geschiedenis, niet een doel van die geschiedenis. Europa was nooit ‘eigenlijk al bedoeld’ om een eenheid te worden; de Europese Unie komt voort uit een reeks van specifieke verdragen tussen specifieke landen, die elk in een specifieke historische en politieke constellatie zijn ontstaan. De Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal was geen embryonale vorm van het verdrag van Maastricht, en dat Groot-Brittannië buiten de euro zou blijven was geen onvermijdelijk gegeven. Ik bedoel hiermee niet dat er geen ideaal of visie achter de EU zit; juist dat er *meerder* idealen en visies zijn geweest die de EU hebben gevormd, en dat nog steeds doen.

De EU is een contingent product van een complexe Europese geschiedenis; tegelijkertijd is die geschiedenis nooit een

argument. De geschiedenis kan Europa geen 'zin' meegeven; geen doel. Er is niet iets 'in dienst waarvan' het Europese project betekenis krijgt. Dat betekent ook dat niet aan de burger uit te leggen is 'waar Europa voor staat'; niet omdat er een juist antwoord is dat de elite wel snapt en de gewone burger niet, maar omdat er überhaupt geen steekhoudende theoretische onderbouwing kan zijn voor de onvermijdelijkheid van Europa.

Dit is precies wat er mis is met de theoretische argumenten van de eurofielen, zowel de instrumentele als de ideële: dat ze suggereren dat de vraag 'waarom Europa?' daadwerkelijk een (zij het dan complex) antwoord heeft, en dat ze daarom een verschil moeten construeren tussen een elite die dat antwoord wel ziet en een rest die dat niet ziet.

De constructie van solidariteit

Ondermijnt dit de wens tot verdergaande Europese samenwerking? Nee. Ook een contingente gemeenschap kan de moeite van het omarmen waard zijn, en het verdienen uitgebouwd te worden. Juist de Europese geschiedenis kent daar een canonic voorbeeld van: de natiestaat.

De nationale staten die we sinds de 19^e eeuw kennen zijn, zo weten we tegenwoordig, niet de simpele resultaten van een collectieve rationele keuze, en evenmin de politieke incarnatie van een vooraf gegeven volksaard. Er is geen aanwijsbaar *kenmerk* dat het ontstaan van Frankrijk, Duitsland of Nederland in hun uiteindelijke vorm onvermijdelijk heeft gemaakt, laat staan legitimeert. Nee, naties zijn, met een term van Benedict Anderson, vooral 'imagined communities'; ze zijn het

resultaat van een historische ontwikkeling waarin een gemeenschap vorm kreeg die er eerst *niet* was.

Hoe gebeurt dat? Alles kan daaraan bijdragen: taal, onderwijs, vlaggen en volksliederen, politieke integratie, kranten, noem maar op, vul maar in. Duidelijk is in elk geval dat de middelen waardoor een dergelijke gemeenschap wordt gesmeed, niet alleen argumentatief van aard zijn, maar ook bouwen op empathie, op praktische handelingen en symbolische vormen. Die vlag en dat volkslied maken uit.

De vraag is of Europa ook zo'n *imagined community* kan worden. Ik hoop het van harte, al was het maar omdat politiek relevante solidariteit op een nog grotere schaal op dit moment geen reële mogelijkheid lijkt. Ik denk bovendien dat het inderdaad mogelijk is om te werken aan Europese solidariteit, ook als je weet dat dat project niet noodzakelijk is. De filosoof Richard Rorty wist dat het ideaal van een liberale gemeenschap in het algemeen geen doorslaggevende argumentatieve onderbouwing kende, maar hij vond het niettemin de moeite waard om de groep uit te breiden die we met 'wij' aanduiden. Je kunt je verbonden *gáán* voelen met andere mensen, ook zonder dat je daar een sluitend argument voor hebt. En die verbondenheid, die zo ver mogelijk reikende solidariteit, is een waardevol doel op zich.

Het zou cynisch zijn, en hypocriet, om te doen alsof de vlag en het volkslied er alleen toe doen voor mensen die de noodzaak van de EU niet inzien, die de zin van Europa niet begrijpen. Zoals ik hoop duidelijk gemaakt te hebben, *is* er op dit punt niets om al dan niet 'in te zien'. Daarmee vervalt in dit opzicht de kloof tussen een rationele elite en een bezorgd volk, die tussen een denkende politiek en een voelende burger.

Er moet een Europees volkslied zijn, maar niet als een middel om het volk te bewegen zich Europees te voelen; er moet een Europese 'publieke ruimte' komen, maar niet alleen als de plek waar de Duitse bondskanselier uiteenzet dat er 'geen alternatief' is voor Europa.

Wij, Europa

Wat te doen als iemand ons vraagt wat de zin is van meer Europa? Staan wij eurofielen noodzakelijk met onze mond vol tanden, nu we hebben erkend dat er niets aan Europa is dat integratie noodzakelijk maakt en dat we met de mooie resultaten van Europese samenwerking het democratisch gat niet dichten? Misschien helpt het om te bedenken dat er op de vraag 'waarom Nederland?' of 'waarom Italië?' evenmin een antwoord is. Op deze schaal is die 'waarom'-vraag misschien gewoon misleidend.

'Waarom' betekent immers: 'waarom zouden *wij*?'; de vraag naar de zin van Europa is de vraag naar de zin ervan voor *ons*. Wat hebben *wij* aan de euro, en wat hebben *wij* gemeen met Roemenië? Maar die 'wij' is niet definitief, en de groep waarnaar het woord verwijst kan zich nog uitbreiden – bijvoorbeeld van alleen Nederlanders naar alle Europeanen. En de wens van ons eurofielen is nu juist dat dat nog gaat gebeuren.

In dat geval zal het antwoord op de vraag 'Waarom Europa?' kinderlijk eenvoudig blijken; net zo eenvoudig als de vraag waarom Nederland. Omdat we het al *zijn*. Een functionerende Europese *democratie* moet volgen uit de constructie van een Europese *imagined community*.

Dan kunnen we ook weer met een gerust hart voor *allebei* zijn.

RICHTING EUROPA¹

LUIGI CORRIAS

Luigi Corrias (1980) studeerde Internationaal en Europees Recht en Wijsbegeerte van het juridisch wetenschapsgebied aan de Universiteit van Tilburg. Hij promoveerde daar in 2010 op een proefschrift over de filosofische grondslagen van het EU constitutionnalisme. Sinds 2009 is hij als universitair docent rechtsfilosofie verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij doceert daar rechtstheoretische vakken en doet onderzoek naar thema's zoals soevereiniteit en politieke representatie in transnationaal verband.

Voor Luca

Kiev, december 2013: een moeder staat in een winterjas op een podium en spreekt namens haar kind (ik schat een jongetje van een jaar of vijf) een menigte toe. Hij wil vrijheid en welvaart in de toekomst: hij wil dat de Oekraïne lid wordt van de Europese Unie.

Als ik deze beelden zie, besef ik hoe veelzeggend het is dat we buiten de grenzen van de EU moeten zoeken om nog enig enthousiasme over Europa te vinden. Binnen de EU wordt er vaak over Europa geschreven als een monster met lange tentakels en Brussel als allesverslindend hoofd. De Europese Unie zou ondemocratisch, technocratisch, bureaucratisch en verspillend zijn en bovendien ten koste gaan van onze nationale soevereiniteit en persoonlijke vrijheid. Europa wordt tegenwoordig steeds vaker beticht van het ons opzadelen met steeds meer onnodige regelgeving, van het langzaam maar zeker uitgroeien tot een Superstaat, het soort Moloch dat ons opslokt en meevoert naar

¹ Dit essay is ingestuurd op 21 december 2013. Het kon daarom geen rekening houden met ontwikkelingen in de Oekraïne en op de Krim van na die datum.

waar wij niet willen zijn, ongeveer zoals Jona werd opgeslokt door de walvis en naar Ninevé werd vervoerd.

Veel van deze kritiek, het moet gezegd worden, is waar. De EU is verre van perfect. Het komt daarom niet geheel als een verrassing dat er getwijfeld wordt aan de zin van het integratieproces. Het is op het moment dat dingen niet langer als vanzelfsprekend worden aangenomen dat de vraag naar de zin ervan wordt gesteld. Nu is dat in het Nederlands onmiddellijk een zware vraag, een vraag die informeert naar een laatste fundament of grond. Wat is de zin van Europa, heeft Europa überhaupt nog zin? Misschien is het goed om even over te stappen naar het Frans, die andere taal die in Brussel wordt gesproken, en te bedenken dat 'zin' vertaald wordt met 'sens' en dat het laatste ook richting kan betekenen (zoals in 'circulation à sens unique', eenrichtingsverkeer). De vraag naar de zin van Europa is dan niet zozeer de vraag naar de laatste grond van het Europese project, maar die naar een richting, een horizon, een einder die zich eindeloos aan ons zal onttrekken maar wel aantrekkingskracht op ons uitoefent om überhaupt samen op pad te gaan. Als ik namens mijn kind zou spreken, hoe zou ik die richting van Europa dan schetsen?

Laat ik beginnen met toe te geven dat er inderdaad iets mis is: het Europese project bevindt zich in een crisis. In 1935 schetste de filosoof Edmund Husserl in een beroemde lezing de crisis van de Europese wetenschappen. Deze waren volgens hem losgezongen van de Lebenswelt, de concrete menselijke leefwereld, en verloren daarom hun betekenis. Iets soortgelijks is misschien ook wel met de Europese Unie aan de hand. Voor de man en vrouw op straat lijkt het Europese project een ver-van-mijn-bed-show geworden,

een trein die doordendert zonder dat wij er ook maar iets over te zeggen lijken te hebben. Hoe geven we de EU weer richting, opdat de burgers weer geloven in het project? Ik zal drie suggesties doen, drie piketpaaltjes aan de einder slaan.

Het eerste punt dat ik zou willen markeren is een fundamentele herbezinning op de Europese markt. We weten allemaal dat de Europese Unie eigenlijk al sinds haar oprichting in 1951 als Kolen- en Staalgemeenschap een grote markt is. Die markt heeft ons, zeker een exportland als Nederland, een enorme welvaart opgeleverd. Diezelfde markt heeft er echter ook voor gezorgd dat het hegemonie vocabulaire van de EU economisch van aard is, waardoor het primaat van het Grote Geld de hoofdregel lijkt te zijn geworden. De EU vormt echter ook een ruimte van vrede, veiligheid en recht. Fundamenteel voor beide, markt en ruimte, is de aarde als plaats om te leven. Juist de Europese Unie zou die plaats moeten koesteren. Die aarde vormt, zoals Willem Schinkel dat zo mooi zegt, 'de meer fundamentele oikos'. Concreet betekent dit dat er binnen het vocabulaire van de Europese Unie meer ruimte moet komen voor die andere oikos: niet zozeer de eco-nomie, als wel de eco-logie zou leidend moeten zijn. De Europese Unie zou het waarlijk transnationale probleem van de aanhoudende opwarming van de aarde moeten aanpakken en op dit gebied een voortrekkersrol in de wereld moeten vervullen.

Hieraan gekoppeld, en dat is het tweede punt dat ik zou willen markeren, is een politiek die de Europese burger au sérieux neemt. Ten eerste zou ik willen pleiten voor een hernieuwde aandacht voor de bestaanszekerheid van de individuele burger. Natuurlijk is er sinds 2010 de zogenaamde EU 2020-strategie van

de Europese Commissie, maar de realiteit anno 2013 is dat er, met name in het zuiden van de Europese Unie, een verloren generatie is ontstaan. Deze indig-nados zijn echter meer dan een groep boze jongeren. Hoewel ze zelf vaak hoog-opgeleid zijn, staan ze symbool voor de zelfkant van de globalisering: een proces waarbij mensen met een lagere opleiding en van een lagere sociale afkomst de boot steeds vaker dreigen te missen. De Europese Unie zou zich in het bijzonder deze problematiek moeten aantrekken, omdat de vrijheid die zij biedt eerst en vooral nog de inmiddels klassieke vier bewegingsvrijheden zijn, de vrijheid van goederen, personen, diensten en kapitaal. Deze vrijheden komen met name ten goede aan een selecte groep mensen. Het is daarom niet geheel onverwacht dat sommigen in Nederland protesteren tegen goedkope Roemenen en Bulgaren die hier 'onze banen af komen pakken'. Tegelijkertijd zijn er de afgelopen tijd in datzelfde Nederland verhalen naar boven gekomen over de uitbuiting (financieel en fysiek) van Poolse arbeidsmigranten. Een Europese Unie die werkelijk claimt zich klaar te maken voor de toekomst, zou moeten inzien dat een markt in tijden van globalisering alleen hand in hand kan gaan met een politiek van sociale inclusie. Alleen op die manier kan de voor die markt noodzakelijke solidariteit tussen Europese burgers ook daadwerkelijk gestalte krijgen.

Die politiek van sociale inclusie zou wellicht moeten beginnen met het bieden van perspectief. Zoals de schilderkunst ons heeft geleerd, is perspectief uiteindelijk een manier om diepte te laten zien. Het biedt een punt om naar uit te kijken, een punt om je blik op te vestigen, opdat het pad dat je ogen moeten gaan een gebaand pad is, waardoor alles op zijn plaats valt. In de politiek zou je dat perspectief hoop

kunnen noemen. Wat vooral opvalt bij het bestrijden van de huidige economische crisis, is dat het politici blijkbaar onvoldoende lukt om de mensen hoop te bieden. De toegenomen zelfmoordcijfers sinds het begin van de crisis lijken dit duidelijk te maken. Het lijkt mij dat offers gevraagd kunnen worden, maar dat politici het leiderschap moeten kunnen tonen dat er minstens in bestaat dat de mensen wordt uitgelegd waarom die offers nodig zijn en waarheen die ons voeren. Hoop bieden betekent dus een aansprekend verhaal vertellen over de toekomst. Een verhaal dat het nauwelijks verholen cynisme van een 'best belangrijk' Europa en een Europa 'omdat anders het licht uitgaat' ver achter zich laat.

Hoop betekent ook altijd de hoop op een andere wereld, een ander Europa. Het democratisch deficit van de Europese Unie is inmiddels zo vanzelfsprekend geworden dat het als een soort dogma wordt aangenomen. Het Europees Parlement, toch bij uitstek het democratische orgaan van de EU, heeft de laatste jaren echter steeds meer bevoegdheden gekregen. Paradoxaal genoeg zijn de opkomstcijfers bij de Europese verkiezingen in diezelfde tijd alleen maar afgenomen. En om het allemaal nog ingewikkelder te maken bevolken meer en meer ronduit anti-Europese partijen de zetels in Straatsburg en Brussel. Bij zulke complexe problematiek is het zoeken naar makkelijke oplossingen altijd verleidelijk - dat zal de opkomst van populistische partijen in ieder geval deels verklaren. Institutionele veranderingen zijn blijkbaar niet genoeg op het moment dat de instituties zelf het probleem lijken te zijn. Het is wellicht zaak om een stap terug te doen en de crisis van politieke representatie in de Europese Unie grondig te onderzoeken. Dit onderzoek zal niet alleen namens, maar eerst en vooral met de Europese

burger moeten geschieden. De Europese Unie zal zich moeten beramen hoe ze dit gesprek met de burger het beste aan kan gaan.

Het derde en laatste punt dat ik aan de Europese horizon wil zetten, heeft te maken met het externe beleid van de Europese Unie. Er bestaat immers geen interne markt zonder het trekken van grenzen tussen ons en de buitenwereld. Maar hoe noodzakelijk die grenzen ook zijn voor het bestaan van een politieke orde, dat maakt ze nog niet rechtvaardig. De trieste getuigen van de tol die de muren van Fort Europa eist, zijn de duizenden bootvluchtelingen die hun reis naar 'vrede, veiligheid en recht' moeten bekopen met de dood. Zij hebben letterlijk geen stem in het debat over (de grenzen van) de Europese Unie. De Middellandse Zee, Mare Nostrum, dreigt, in de woorden van de Maltese premier Joseph Muscat, een kerkhof te worden. Indien de Europese Unie haar politieke en morele geloofwaardigheid wil behouden, dan kan zij het zich niet permitteren het lot van die vluchtelingen niet aan te trekken. Dit betekent niet dat de grenzen van Europa geheel open moeten worden gesteld. Het betekent wel dat de Europese Unie het besef institutionaliseert dat elke grenstrekking uiteindelijk contingent en dus aanvechtbaar is. Dit besef vraagt wel degelijk om minder stringente regels en een humaner asielbeleid.

Verder zou Europa zich dienen te beramen op een niet-kolonialistische en niet-paternalistische buitenlandpolitiek ten opzichte van haar buurlanden. Dit geldt zeker voor de jonge en fragiele democratieën in Noord-Afrika. Wellicht geldt zoets ook wel voor de Oekraïne. Nu President Janoekovitsj voor Rusland heeft gekozen (waarschijnlijk onder grote politieke en economische druk), lijkt de Europese Unie echter haar handen van de Oekraïne af te trekken. Hoewel de huidige afspraken met Poetin zeker geen toenadering tot Europa betekenen, hebben noch Janoekovitsj noch Poetin het eeuwige (politieke) leven. Als de Europese Unie werkelijk geeft om de vrijheid van de mensen in de straten van Kiev, dan zou ze de 'nu of nooit-strategie' van de laatste weken moeten inruilen voor een benadering waarin geduld centraal staat en waarbij de deur voor de volgende generaties Oekraïners open blijft.

Amsterdam, december 2013: de speech van de Oekraïense moeder wordt met luid gejuich ontvangen. Mijn zoontje ligt op mijn schoot, hij rekt zich nog eens uit. Zijn wereld is nog klein maar al zo groot. Amper twee maanden oud, is hij reeds een heuse Europese burger. Hopelijk zal dat jongetje in Kiev dat ook ooit zijn. Later zal hun generatie de richting van Europa mogen bepalen.

EEN ZINVOL EUROPA, DICHTBIJ EN VER WEG

TABITHA SPEELMAN

Tabitha Speelman (1988) studeerde filosofie, Engels en Chinees in de VS, China en Nederland. Tijdens haar studie was ze o.a. werkzaam bij de Delegatie van de Europese Unie in Peking en de Directie Azië en Oceanië van het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken. Ze studeerde af op een veldonderzoek naar de sociale impact van het snelgroeiende Chinese hogesnelheidsnetwerk. Daarmee won ze de 'Best Master's Thesis in Asian Studies' scriptieprijs van het International Institute for Asian Studies. Haar publicaties over maatschappelijke trends in China verschenen in onder andere The Atlantic, The Wall Street Journal, Caixin en de Volkskrant.

‘Vanaf nu ben je een ambassadeur voor de EU, 24 uur per dag, 7 dagen per week.’ Licht ontsteld keek ik Philippe Vialatte, diplomaat bij de Delegatie van de Europese Unie in Peking, aan. Het was ons eerste gesprek en Philippe had me net uitgelegd wat mijn taken zouden zijn tijdens mijn stage bij de delegatie, die valt onder de Externe Dienst van de EU. Het duizelde me van alle afkortingen van Europese en Chinese instanties en deze uitsmijter was al niet duidelijker. Ik had geen idee wat een dergelijk ambassadeurschap zou kunnen inhouden en vond het ook licht dreigend klinken – alsof ik altijd op m’n woorden zou moeten letten en niets kritisch zou mogen zeggen over de EU. Nu, na een jaar van stageperiodes binnen zowel de EU als de Nederlandse overheid, voel ik me daadwerkelijk EU-ambassadeur, een positie die prima samen blijkt te gaan met een kritische houding. Het jaar heeft me ook in staat gesteld kennis en ervaringen op te doen die het mogelijk maken een iets geïnformeerder standpunt in te nemen ten aanzien van de zin van Europa.

Emotioneel eurofiel

Het contrast tussen voor- en tegenstanders van de EU wordt vaak geschetst in termen van een ‘rationele elite’ die snapt waarom we meer Europese samenwerking nodig hebben en ‘het volk’ dat op emotionele gronden weerstand biedt en de rationele argumenten niet snapt. Maar deze simpele tegenstelling tussen ratio en emotie verbloemt een veel complexer debat. Zo ben ik zelf al sinds ik me kan heugen voorstander van de EU. Met een universitaire MA-graad maak ik ook deel uit van een hoogopgeleide elite. Dat betekent echter niet dat mijn Europa-sympathie altijd al gebaseerd was op goed onderbouwde rationele afwegingen. Integendeel, tot voor kort was mijn standpunt voornamelijk gebaseerd op een vaag idee van hoe de Nederlandse economie bovengemiddeld afhankelijk is van het buitenland en fladderige onderbuikgevoelens over hoe meer interculturele samenwerking altijd beter is dan minder.

Voor zo’n weloverwogen oordeel ontbrak het me ook aan kennis. In Nederland is het goed mogelijk op te groeien zonder veel te leren over de EU: hoe die werkt, wat die wel en niet doet, en wie dat dan doet. Voor ik op stage ging in Peking waren zelfs de meest globale verhoudingen tussen het Europees Parlement, de Europese Commissie en nationale overheden me volstrekt onduidelijk. Daarnaast leek Brussel stevast erg ver – de interessante interviews in de media of een kennis die er werkt, ervaringen die Haagse politici nog net binnen mijn blikveld trokken, ontbraken voor Eurocommissarissen. Vanuit mijn ver-van-m’n-bed-perspectief was een beeld van Europa als ‘zinvol’ niet onverklaarbaar, maar wel naïef. Je zou het zelfs irrationeel kunnen noemen – ik had immers geen idee wat ik aan de Unie

had. Mijn belangrijkste ontdekking van het afgelopen jaar is misschien wel dat Europa’s ‘zin’ er heel anders uitziet vanuit verschillende perspectieven. En dat opleidingsniveau, maatschappelijke positie en een zwart-wit tegenstelling tussen ratio en emotie daarbij helemaal niet de belangrijkste criteria zijn.

Europa vanuit China

Nu de oorlog waarna het allemaal begon lang geleden lijkt en een periode van relatief vanzelfsprekende economische welvaart ten einde lijkt gekomen, zijn er nieuwe argumenten nodig om ‘meer Europa’ mee te onderbouwen. Meer gezamenlijk economisch beleid blijkt ook verdere politieke toenadering te vereisen. Om die dichterbij te brengen probeert de EU solidariteit te kweken door te spreken van ‘een Europese waardengemeenschap’ en beleid te framen rond wereldwijde uitdagingen die individuele landen niet alleen aankunnen zoals de klimaatcrisis, maar vooral ook rond de obsessie met een ‘loss of influence of Europe in the world,’ zoals Guy Verhofstadt het samenvatte. De Europese Commissie spreekt bijvoorbeeld van een ‘noodzaak tot innoveren’ om te concurreren met opkomende economieën zoals China en India.

Werkzaam bij de Europese Unie in China, bevond ik me in een omgeving waarin de zin van meer Europese samenwerking vanzelfsprekend was. Binnen de Europese diplomatieke dienst, die pas actief is sinds het Lissabonverdrag in 2009, fungeren delegaties als de spil in een netwerk van Europese lidstaatambassades. Ambassadeurs en diplomaten komen regelmatig samen om ervaringen uit te wisselen en werken samen in hun onderhandelingen met Chinese autoriteiten. In China, een

land met een enorme bureaucratie waar nieuwkomers niet zomaar tussen komen, zijn dit soort netwerken ontzettend handig. In Peking zag ik hoe diplomaten die net uit de lidstaten kwamen in eerste instantie cynisch tegenover de EU-vergaderingen stonden, maar na enkele maanden hun standpunt bijstelden. Zoals een diplomaat uit Oostenrijk me vertelde: 'We doen allemaal vergelijkbare dingen. Soms ben je elkaars concurrent, maar China is groot genoeg voor ons allemaal. Belangrijker is dat we niet tegen elkaar worden uitgespeeld.' Vooral de kleinere ambassades zijn afhankelijk van de constante informatietoevoer vanuit de Europese delegatie. Maar ook grotere lidstaten met meer financiële middelen dan de delegatie kiezen vaak voor Europese samenwerking. Dit gebeurt, zo wordt er gegrapt, uitzonderlijk vaak bij onpopulaire onderwerpen als mensenrechten, maar ook onderhandelingen op onderwerpen als de bescherming van intellectuele eigendomsrechten zijn gebaat bij, zoals een Britse diplomaat het zei, 'een verenigd Europees geluid.'

Van Europese diplomaten in het buitenland valt misschien niet anders te verwachten, maar ook Chinese leiders en ambtenaren zien liever meer Europa dan minder. Begrijpelijk. Neem het volgende voorbeeld. Voor een bijeenkomst over EU-China samenwerking bij de Chinese Academie van Wetenschappen was gevraagd om een Europese keynote speech van een half uur. Na overleg bleken de lidstaten echter niet akkoord te kunnen gaan met het voorstel dat een Europese diplomaat voor hen het woord zou voeren. In plaats daarvan werd gekozen voor een format waarin 12 deelnemende lidstaten elk 5 minuten spreektijd hadden. De Chinese partners gingen akkoord en het resultaat was een chaotische middag met momenten van hilariteit waarin elk van de

deelnemende landen zich presenteerde als de ideale samenwerkingspartner. Oostenrijk, Roemenië en Tsjechië vochten om de titel 'hart van Europa' en Finland claimde 'het hoofd van de EU' te zijn. Nederland hield het bij 'Gate to Europe,' een slogan die ook wordt gebruikt door onder andere Ierland, VK en Frankrijk. De Europeanen in de zaal vermaakten zich wel, maar de Chinese toehoorders zag je afhaken, hun hoofd schuddend over nauwelijks te onderscheiden samenwerkingsprogramma's die toch allemaal gepresenteerd werden als uniek en transparant.

De verwarring over Europese onbereidwilligheid als geheel te worden gezien speelt breder, ook bij wetenschappers, zakenlieden en studenten die lange tijd in Europa zijn geweest. Zij benadrukken vaak dat Europa vanuit China gezien wel degelijk *soft power* heeft. China wil leren van Europa's hoge kwaliteit van leven in kleine compacte steden met schone lucht en aandacht voor erfgoedbescherming. Chinese bedrijven in Europa uiten vooral hun teleurstelling over het gebrek aan voortgang. De afwijkende belastingstelsels en regelgeving in verschillende EU-landen zijn vaak barrières voor uitbreiding van hun investeringen in Europa. Zoals een topman van telecombedrijf Huawei me vertelde: 'We hadden gedacht dat het een stuk sneller zou gaan.'

Mensenwerk

En dan de mensen. Anders dan in Nederland, waar ik nieuws over Europa gefilterd kreeg door de ogen van de Haagse politiek, was ik in Peking omringd met mensen in dienst van de EU. Leidinggevend uit Brussel vlogen af en aan. In het klein was de delegatie haar eigen Unie, waar Roemenen, Fransen en Zweden dagelijks

samen werkten en lunchten. Dit waren ze dus, de zakkengraaiers en de onbetekende radertjes uit 'de overmatige bureaucratie' waar Nederlandse politici het geregeld over hebben. Alleen zag ik die niet – ik zag alleen capabele, inspirerende individuen die, ongetwijfeld tegen een competitief salaris, heel hard werken.

Waar ik cynische bureaucraten had verwacht, trof ik mensen wiens grootste fout misschien wel was dat ze soms zo overtuigd van de zin van Europa waren dat ze moeite hadden zich in te leven in eurosceptische standpunten. Ze stonden open voor de huidige kritiek, maar werkten voor de EU omdat ze erin geloofden. Ondanks tegenslagen waren ze trots op wat er was bereikt. 'Die Nobelprijs voor de Vrede mag best gevierd worden,' aldus Philippe. Een half jaar lang merkte ik dagelijks hoe nodig Europese samenwerking is, ook buiten Europa, en hoe Europese diplomaten kleine verschillen maken door hun werk goed te doen.

Europa vanuit Europa

Maar juist op Europees grondgebied werden mijn nieuwverworven inzichten op de proef gesteld. Terug in Nederland voelt het 'democratisch tekort' waarin Europese samenwerking is beland namelijk ontzettend echt. Europagerelateerd nieuws is sterk nationaal gekleurd en zelfs pro-Europa politici als Frans Timmermans willen Europa alleen 'waar moet.' Binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) merkte ik dat Nederland niet geeft om de mening van het merendeel van de 28 Europese lidstaten – wat er toe doet is wat een klein groepje 'gelijkgezinde landen' (vooral Duitsland, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk) van plan is. Bredere coalities zijn meestal onwaarschijnlijk

en politiek onwenselijk. De Nederlandse regering lijkt bang voor de publieke opinie zonder serieuze pogingen te doen uit te leggen waarom ruim driekwart van het BZ-budget naar Brussel gaat.

En die publieke opinie is nog niet zo onredelijk. Vanuit Assen, Lille of Manchester is de zin van Europa soms moeilijker zichtbaar dan vanuit Peking of Brussel. Ondanks de mogelijkheden die een digitale samenleving daarvoor in theorie biedt, zijn er de laatste jaren nauwelijks bruggen bijgebouwd die communiceren tussen deze niveaus. Zoals Duitse president Joachim Gauck zei: 'In the media, we usually find Europe reduced to four letters - euro - and read about crisis.' Gauck stelt dat er te weinig communicatie binnen Europa is op een alledaags niveau. We hebben een gedeelde publieke ruimte nodig, waarin we horen hoe beleid wordt gemaakt, maar vooral ook wat daaruit komt en wat er nog mist. Geen propaganda, maar meer verhalen en meer dialoog.

Als het gaat om oplossingen voor de vertrouwenscrisis gaat het al snel over Europa's falen in het kenbaar maken van haar successen. Ondanks al die 'mogelijk door de EU' bordjes, weten we niet wat Europa allemaal doet. Een Britse journalist opperde een idee voor een EUR-app, die de 500 miljoen Europeanen zou vertellen hoe goed ze het hier wel niet hebben. 'Een auto kopen? De app vertelt je hoeveel je bespaart omdat het een Europees product is. In zee zwemmen? Het strand is 8% schoner door een EU-gesponsorde schoonmaakactie.' Enzovoorts. Er valt inderdaad veel te winnen aan bewustzijn en kwantificering van de subtiele manieren waarop de EU onze levens beïnvloedt, van reisgemak – inclusief betaalbaar sms-en - en steeds internationaler onderwijs tot groene subsidies.

Maar zou een grootschalig charmeoffensief van Brussel het huidige tij kunnen keren? Een '100 dagen het continent in'-actie à la Balkenende IV, een CNN-achtig televisiekanaal met acht uur Europajournaal? Ik zie de koppen al, vol termen als 'verspilling,' 'belerend,' 'doorzichtig,' en 'te laat.' Dus hoe de huidige impasse te doorbreken en de toekomst van Europa ook voor Europeanen weer relevant te maken?

Een mogelijke weg vooruit begint met erkennen dat er vanuit verschillende perspectieven verschillende rationale en emotionele analyses mogelijk zijn van de zingeving van Europa. Voor politici, EU of nationaal, is er meer inleving nodig in hoe Brussel er van buiten uitziet. De hervormingsplannen van minister Timmermans of de Spinelligroep kunnen goed nieuws zijn – al was het maar om aan te geven dat pro-Europa niet gelijkstaat aan 'onkritisch'. Burgers kunnen besluiten hun oordeel tijdelijk uit te stellen, en zich opnieuw open te stellen voor het potentieel van Europese solidariteit. Om zich in te lezen. Erover te praten. Te gaan stemmen.

We weten niet hoe het zou zijn zonder euro of gezamenlijk milieubeleid. En er is geen noodzakelijk verhaal waarin Europese landen in een bepaalde opstelling voor altijd bij elkaar moeten blijven. Als er zoiets bestaat als Europese waarden zijn die het resultaat van hard samenwerken. Maar juist daarom is er ook geen noodzakelijk programma van wat de EU zou moeten doen. Alles staat ter discussie. Om aan die discussie deel te nemen hebben we input nodig, of zoals filosoof Jurgen Habermas het laatst zei: 'meer verkeer op de brug.' Van boekkennis tot naar elkaar luisteren – Europa is gebaat bij zowel eurofielen als eurocritici, als ze maar dingen weten en ook durven te voelen.

Dr. Willem Banning (1888–1971)

OVER WILLEM BANNING

Willem Banning (1888–1971), de ‘rode dominee’, was de grondlegger van het religieus geïnspireerde socialisme in Nederland en mede-oprichter van de PvdA in 1946. Als haar belangrijkste ideoloog gedurende de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw drukte Banning zijn stempel op de beginselprogramma’s van 1947 en 1959. Vanaf 1939 was hij lange tijd redacteur van *Socialisme & Democratie*, het blad van het wetenschappelijk bureau van de partij.

Banning bepleitte een niet-materialistisch, humanistisch, vrijzinnig en democratisch socialisme dat een sterke nadruk legt op

de cultuur en op bindende normen zoals rechtvaardigheid, gemeenschap, verantwoordelijkheid en solidariteit. Individu en gemeenschap waren voor Banning onverbrekkelijk met elkaar verbonden. Het ‘personalisme’ of personalistisch socialisme dat hij in navolging van Franse sociaal-christelijke denkers omarmde, stond voor de vrije ontplooiing van individuen in solidaire gemeenschappen. Dit personalisme stond volgens Banning haaks op het economisch liberalisme en het ‘anarchistische’ individualisme. In ons individualistische en ontzuilde tijdperk zijn Bannings morele appèl, zijn nadruk op cultuur en zijn oproep tot gemeenschapszin meer dan ooit relevant.

OVER DE BANNING VERENIGING

De Banningprijs is een initiatief van de **Banning Vereniging voor levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie**. De Banning Vereniging organiseert activiteiten op het snijvlak van levensovertuiging, religie en sociaaldemocratie. De Banning Vereniging biedt ruimte voor bezinning op en verdieping van de sociaaldemocratie vanuit verschillende religies en levensovertuigingen. De open dialoog is daarbij de leidende methode.

Deze vereniging is een voortzetting van de religieus-socialistische Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers die in 1919 werd opgericht door Willem Banning. Banning was een hervormd predikant die actief was in de SDAP en PvdA en mede de aanzet gaf tot de oprichting van de PvdA in 1946. Van 2000 tot 2014 heette deze vereniging Zingeving.net.

De Banning Vereniging organiseert de halfjaarlijkse Banning Conferenties, de jaarlijkse Banningleergang en de tweejaarlijkse Banningprijs. De vereniging ondersteunt het werk van Trefpunt PvdA en levensovertuiging en van de Rode Hoed in Amsterdam. De Banning Vereniging werkt samen met de Vereniging Woodbrookers Barchem.

Met de **Banning Conferenties** (vooreen: Banning Werkgemeenschap voor de PvdA) wil de vereniging bijdragen aan een sociaaldemocratische politieke visie vanuit de christelijke geloofstraditie. Ze

doet dit door bezinning op en verdieping van (politieke) theorie, visie en praktijk en een zo breed mogelijke verspreiding van de resultaten hiervan.

De **Banningleergang** is de jaarlijkse cursus van de Banning Vereniging over de waardenontwikkeling in de sociaaldemocratische beweging. De leergang heeft elk jaar een ander thema. De Banningleergang is bedoeld voor diegenen, met name jongeren, die geïnteresseerd zijn in de waardenontwikkeling in de sociaaldemocratische beweging.

Trefpunt PvdA en levensovertuiging is een inter-levensbeschouwelijke werkgroep ingesteld door het PvdA-partijbestuur. Het wordt gevormd door meer dan vijftig partijleden met uitgesproken belangstelling voor het raakvlak van levensovertuiging/godsdiens en politiek (christenen, humanisten, moslims, hindoes etc.). De activiteiten zijn gericht op inhoudelijke gedachtevorming binnen de partij over actuele kwesties. Trefpunt draagt uit dat kiezers die zich bij hun politieke keuze mede door hun levensbeschouwing laten beïnvloeden, zich thuis kunnen voelen bij de PvdA.

Het bestuur van de Banning Vereniging bestaat uit Marleen Barth, Mijne Bosman-Huizinga (voorzitter) Jochen Geraedts, Maarten de Groot (penningmeester), Mariska Heijs, Jeroen Muller, Herman Noordegraaf, Jan Seeleman, Naomi Woltring (ambtelijk secretaris).
